

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

כי תבוא תשע"ב

פרשת שבוע

ועמך פלם צדיקים לעולם יירשו ארץ - לברית הבט

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

בהפטרה הנקראת בשבת כי תבוא אנו מוצאים את דברי הנביא:
"ועמך פלם צדיקים לעולם יירשו ארץ" (ישעיהו ס' כא).

עיינו בהסברים השונים שניתנו לנבואה זו ב"חמדת ימים" לפרשת כי תבוא תש"ע. הפעם נדון בדברי הנביא מהיבט אחד, שקשור למערכה שמנהלים כנגד ברית המילה שונאי ישראל מחוץ והרחוקים מחיבת התורה מבפנים. פרשת כי תבוא מסתיימת בפסוקים:

"זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים: אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריו ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים" (דברים כ"ה יז-יח).

מסבירים חז"ל: "כל הנחשלים אחריו מלמד שלא היה הורג אלא בני אדם שנמשכו מדרכי המקום ונחשלו מתחת כנפי הענן: ד"א כל הנחשלים אחריו אמר ר' יצחק כל הנלחשין אחריו אלו שהיו מהרהרין אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא כענין שני להלן (שמות יז ז) היש ה' בקרבינו אם אין" (מדרש תנאים לדברים פרק כה).

מי הם האנשים שנמשכו מדרכי המקום והיו מהרהרין אחרי מידותיו של הקב"ה? מסביר התנחומא: "כי הא דאמר ר' חנינא בר שלקא, מה היו בית עמלק עושים, היו חותכין מילותיהן של ישראל וזורקין כלפי למעלה, ואומרים הא לך מה שבחרתי" (פרשת כי תבוא סימן יד).

שני דברים עקרוניים ניתן ללמוד מדברי חכמים אלה. הראשון - הציווי להילחם ולהשמיד את עמלק הוא בגלל שהעמלקים פגעו ביהודים רחוקים ונחשלים מבחינה רוחנית. השני - מי שאינו כולל עצמו במצוות המילה, מוציא עצמו מן הענן והחסות של השכינה.

ב"ה, רוב רובו של הציבור מל את בניו. גם מי שאינו מחנך את ילדיו לקיום מצוות אינו מוכן לוותר על ההיכללות בכלל ישראל, בני ברית.

לכן למצוות המילה יש משמעות מיוחדת מבחינת הברית עם הקב"ה. הברית שהקב"ה כרת עם ישראל איננה תלויה במעשים טובים בדווקא. "ברית אבות לא תמה", כל יהודי מגיל שמונה ימים, הרבה לפני יודע לבחור בטוב, נכנס בבריתו של אברהם אבינו, ברית נצח של עם סגולה שבניו הם לעולם בבחינת "ועמך פלם צדיקים". לכן, כל ערעור על מצוות המילה, היא בעצם ערעור על קשר מיוחד זה, בבחינת הליכה בדרכו של עמלק (כמה לא מפתיע שהניסיון לקעקע מצווה זו בימים אלה התחיל דווקא בגרמניה).

אין זה פלא שהזוהר הקדוש קושר פסוק זה דווקא למצוות המילה. וז"ל: "פתח ר' אבא ואמר ועמך כלם צדיקים וגו', מלה דא הא הא אוקמוה חברייא מאי טעמא כתיב ועמך כלם צדיקים וכי כלהו ישראל צדיקי נינהו! והא כמה חייבין אית בהו בישראל כמה חטאין וכמה רשיעין דעברין על פקודי אורייתא! אלא הכי תנא ברזא דמתניתין, זכאין אינון ישראל דעבדן קרבנא דרעוא לקודשא בריך הוא דמקריבין בנייהו לתמניא יומין לקרבנא וכד אתגזרו עאלו בהאי חולקא טבא דקודשא בריך הוא דכתיב (משלי י') וצדיק יסוד עולם, כיון דעאלו בהאי חולקא דצדיק (ומלין את בניהם) אקרון צדיקים ודאי כלם צדיקים" (זוהר כרך א פרשת לך לך דף צג עמוד א).

למצוות המילה היבט נוסף שמשמעותו: יש גבולות בנושא חיי האישות. ההפקרות בתחום זה איננה יכולה להיות חלק מחיים יהודיים. אין זה פלא כי בהמשך פרשתנו מופיעות הקללות, שחלק ניכר מהן עוסקות במי שמפר את הכללים בנושא זה (עיינו דברים כ"ז טו-כו, ארבעה מתוך שנים עשר 'ארורים' מופנים כלפי מי שפוגע בכללי הקדושה של המשפחה היהודית).

בימים אלה, שפריצת הגבולות בתחום חשוב זה "אוכלת" כל חלקה טובה, חיזוק מצוות המילה הופך למשמעותי עוד יותר. הבה נתפלל כי הניסיונות לבטל את מצוות המילה יכשלו וכל עם ישראל יהיה תחת ההגדרה של "ועמך פלם צדיקים לעולם יירשו ארץ".

לרפואה שלמה ובריאות איתנה בתוך כל שאר חולי עמו ישראל
שמואל בן נורית ונחשון רבנשטיין

לע"נ ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל	לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה סבג ז"ל	לע"נ הרב אשר וסרטייל ז"ל נלב"ע ט' בכסלו תשס"ט

ERETZ HEMDAH

2 Brurya St. P.O.B 8178 Jerusalem 91080

Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

ארץ חמדה ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080

טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט www.yeshiva.org.il

כג בכסלו תשע"א, תיק 70068

דירה להשכיר – קר בחורף חס בקיץ
הרב יוסף כרמל, אב"ד, הרב דניאל כ"ץ, הרב סיני לוי

בעניין שבין: משכירים
לביין: שוכרים

א. תיאור המקרה והעובדות המוסכמות

התובעים השכירו את ביתם לנתבעים. לטענתם יש להם זכות לפנות את התובעים לאור עיכוב מתמשך בתשלום עבור השכירות.

מאידך, לטענת השוכרים, יש לקזז מדמי השכירות בשל העובדה שבמשך חלקים מן החורף לא היה חימום תקין בדירה (למרות ההתחייבות בחוזה) ובטענות לליקויים נוספים.

בגיליון זה נביא חלק מפסק הדין, העוסק בטענת השוכרים שיש לפצות אותם על כך שהדירה לא היתה במצב תקין בחלק מן התקופה.

ב. פיצוי על ליקויים במושכר

לפי הנתונים שהגיעו לידינו, ובהתאם לתיאור בפרק א' לעיל, הרי שבתקופת החורף עד לסוף ינואר היו בעיות של ממש במערכות חימום המים והבית. על אף שנעשו ניסיונות מצד בעל הבית לתקן את הבעיות, הרי שברור שעבר זמן של ממש עד שהניסיונות צלחו והתיקון הגיע לסיומו.

במקרה של בית שנפל או התקלקל לגמרי נחלקו הפוסקים. דעת הרבה הראשונים היא שהשוכר הפסיד וכך כותב השו"ע (שיב, יז):

המשכיר בית לחבירו לזמן... ואם מעצמו נפל, אם אמר לו: בית זה אני משכיר לך, אינו חייב לבנותו, אלא מחשב על מה שנשתמש בו ומחזיר לו שאר השכירות.

אמנם יש שחלקו על כך וכך והרמ"א בסוף הסעיף הוסיף וכתב בלשון זו:

נשרף הבית, דינו כנפל (מרדכי פרק האומנין ותשובת מיימוני דמשפטים סימן מ"ז). (נשרף כל העיר, הוי מכת מדינה ומנכה לו מן שכירותו מה שלא דר בו, בין הקדים לו שכרו או לא) (שם במרדכי ושם בתשובת מיימוני דמשפטים) המפרשים התחבטו בכוונת דבריו שכן לפי פשטות הדברים אין חילוק בין מקרה שנשרף הבית השכור בלבד שמנכה לו מדמי השכירות לבין מקרה שנשרפה כל העיר, ואם כן מה כוונתו בהבאת דין נשרף הבית ולאחר מכן ממשיך ומביא דין נשרפה כל העיר כשלמעשה אין בזה שום שינוי וחיידוש.

הסמ"ע (שיב, לד) מבאר שרמ"א התכוון לדעה החולקת וצריך להוסיף: "א דצריך ליתן לו כל שכרו" ואז סיום הדברים מיושב, שכן גם לדעת החולקים וסוברים שצריך ליתן את כל השכר במקרה שנפל הבית הם מודים שאם זו מכת מדינה אין צורך בכך.

הט"ז קיבל גם את הגהת הסמ"ע. הגר"א (שיב, לט) חיזק את הגהת הסמ"ע בכך שאלו דברי הדרכי משה במקום שאכן מביא את הדעה החולקת. לכך יש להוסיף שמקור הדיון המופיע בצינוני הרמ"א על אתר הוא

אכן באותן תשובות מיימוניות ומרדכי שבהם מובאת הדעה החולקת.

נתיבות המשפט (שיב, יג) חידש שאם הקדים לו את המעות כחלק מתנאי השכירות (ולא שנתן לו במקרה מתחילה או שתפס) לכל הדעות אינו צריך להחזיר את הזמן שנפל (ויישב עפ"י זה את הרמ"א אף ללא הגהה).

לסיכום עולה שיש מחלוקת ראשונים האם צריך לשלם את מלוא זמן השכירות: לדעת השו"ע הלכה כשיטה שהשוכר אינו צריך לשלם יותר ואילו הרמ"א, לפי ביאור הרבה אחרונים, מביא את הדעה החולקת שהשוכר צריך לשלם על הכל. ההגיון ההלכתי משפטי לעמדה שצריך לשלם למרות שאינו גר בבית היא, שבהשכרת הבית לתקופה מסוימת, למעשה, קנה השוכר את הבית לכל התקופה, ובתמורה התחייב לשלם עבור כל התקופה, מידי חודש בחודשו. כשם שבעלים גמור הפסיד אם נפל הבית, כך בעלים לזמן משנפל הבית – שלו נפל. במקרה שהיה תשלום מראש כתנאי לשכירות לדעת נתיבות המשפט ועוד אחרונים השוכר צריך לשלם הכל לכל הדעות).

לפי זה לכאורה גם במקרה שחלק מהדירה ניזוק וממילא ההנאה מהדירה פחתה הדין יהיה תלוי במחלוקת זו. אמנם השו"ע בעניין שכירות בהמה כותב כך (שי, א):

השוכר את הבהמה וחלתה (ועדיין ראוי למלאכה) (טור)... הרי המשכיר אומר לשוכר: הרי שלך לפניך, ונותן לו שכר משלם.

מכאן שאם הבהמה השכורה חלתה ואינה עושה כפי מה שהייתה ראויה לעשות, אך היא עדיין לא מתה ויש אפשרות לשימוש חלקי או לשימוש עתידי, השוכר משלם שכר מלא. וזאת עפ"י שיטת הרמב"ם (שכירות ה, א), וכן כתב הטור (ח"מ שי): "כיון שראוי עוד למלאכה וצריך ליתן לו כל שכרו". כך ביאר המגיד משנה שיטה זו: "כיון שיכול להשתמש בה על ידי הדחק נותן לו שכרו". וראה עוד במאירי (ב"מ עח, ב ד"ה השוכר) שכך דעתו להלכה (אם כי במגבלה שאם השוכר אינו מעוניין להמשיך את העסקה אי אפשר לכפות אותו).

הראב"ד (מובא ברשב"א) חולק על כך והסכים עמו הרשב"א (ב"מ עח, א ד"ה אומר לו), ולדעתם מנכים למשכיר את החיסרון שנגרם מכך שהבהמה אינה ראויה לעבוד, ובלשון הראב"ד: "אבל לענין השכר נ"ל שלא יטול אותו מפני שאינו יכול להשתמש בו כראוי".

וכן דייק הגר"א (שי, ד) מדברי רש"י על המשנה (עח, א ד"ה הרי שלך) שכתב "ונפסיד שנינו" (אם כי אפשר שכוונת רש"י שהמשכיר יפסיד מעצם זה שהבהמה נפגעה וערכה יורד).

המגיד משנה (שכירות ה, א) הביא את המחלוקת והוכיח כשיטת הרמב"ם מתוספתא מפורשת. הגר"א מציין לכך בסיום דבריו ונראה שזו גם דעתו להלכה.

נמצא אפוא שלדעת הרמב"ם וסיעתו כל עוד ניתן להשתמש בחפץ השכור באופן חלקי צריך השוכר לשלם על השכירות שכן מלא. להלכה השו"ע הביא את דעת הרמב"ם הרמ"א לא הביא דעה חולקת והגר"א גם הוא הכריע כשו"ע וכן פוסק בשו"ת חבצלת השרון (חו"מ ל).

אמנם ראה עמק המשפט ה, לה, אותיות מ-מב שדעתו שצריך לנכות מהשכירות (והסתמך גם על ספר "די השב- אם למסורת") וכן ראה פד"ר ירושלים א, עמ' קז שכתבו שניתן לומר קים לי כשיטת הראב"ד והרשב"א. אך לענייננו בכל מקרה נראה שצריך לנכות מטעמים נוספים:

היו ליקויים עוד קודם תקופת השכירות

שיטת הרמב"ם שהזכרנו צריכה ביאור, מדוע כשהבהמה מתה אינו צריך לשלם את שאר השכירות, ואילו כשהבהמה חיה צריך לשלם על השכירות שכן מלא גם כשאינה ראויה לשימוש כפי שהייתה בעת השכירות.

נראה מכאן שבמקרה שחפץ השכור קיים אף שאינו ראוי לשימוש המלא, אומרים "מזלו גרם" והשוכר צריך לשאת בהפסד. וכן מבואר בשו"ת פני משה (ב, לב הובאו דבריו בשו"ת אדמת קודש א, חו"מ סז והסכים להם):

והוי טעמא ודאי משום דכיון דגוף הדבר השכור הוא לפנינו קיים ואין בו שינוי ועל הכל אין השוכר יכול להשתמש ממנו מפני איזה אונס כגון דא ודאי כ"ע יודו בה כי מזלו גרם של השוכר דהרי א"ל המשכיר הרי שלך לפניך...¹

וכן דעת נתיבות המשפט בשכירות בתיים (שי, ב):

ונראה דהוא הדין בשוכר בית ונלקח לאנשי חיל, דאם אפשר לדור עמם הוי כראוי עדיין למלאכה ומשלם הכל...

אמנם בנדון דידן יש שיקול נוסף, שכן חלק גדול מהתקלות היו בדירה עוד קודם תחילת השכירות. אם כך אין לומר במקרה כזה "מזלו גרם" שהרי כך היה מתחילה בבית, וזו הייתה חובת המשכיר להעמיד בית מתוקן לשוכרים ומכיוון שלא עשה זאת הרי שיש להם זכות להפחית משווי השכירות את החיסרון.

כך עולה מהריטב"א (ב"מ עח, ב ד"ה נהורתיא):

אומר מורי ז"ל דאפילו בהא דוקא שהבריקה אח"כ אבל מתחלה אין לו ליתן לו חמור כזו דמסתמא אין דעת השוכר על כיוצא בזה, וכן עיקר.

וכן כתב המאירי (שם עח, ב):

ואחר ששכרה נסמית או התליעו רגליה שאם אירעה כן קודם ששכרה הרי זה שכירות של טעות והרי זה אומר לו בהמה ראויה למלאכתי שכרתי...

וכן דעתו של נתיבות המשפט (שי, א):

נראה דוקא כשחלתה אחר שבאה לרשותו... רק כשנחלתה אחר שבאה לרשותו אומר לו מזלך גרם...

וכן משמע משו"ת מהרי"ל דיסקין (פסקים אות רח מובא בפתחי חושן שכירות פרק ו הערה ז ובטעות צוין שם אות קח) שכתב על מקרה של שכירות דירה שהיה תנאי ע"מ לשפץ אותה והתעכבו בשיפוץ שהשוכר יכול לנכות מדמי השכירות על מניעת השיפוץ.²

כשהשוכר התחייב לתקן, עליו להעמיד בית תקין בכל תקופת השכירות.

הדיון לעיל מתייחס למי ששכר "בית זה", ונפל. אך כיוון שעל פי ההסכם בנדון דידן, וכפי הנוהג בימינו, על המשכיר לתקן ליקויים שמתחדשים בדירה – שוב דומה הדין בבית זה, לדין בבית סתם, שצריך להעמיד לו בית אחר. כך גם בשכירות כיום – חובה על המשכיר לתקן את הליקויים (נציין שגם על פי עיקר הדין ישנן חובות על המשכיר לתקן ליקויים בדירה ראו חו"מ סימן שיד, א-ב, אך החובה על הפי ההסכם והנוהג רחבה יותר). לחובה זו שתי השלכות על הדיון בהפחתת דמי השכירות: ראשית, הסברא נותנת שהמשכיר לא יכול לומר לשוכר – מזלך גרם, שכן הליקוי גורם גם למשכיר טרדה מידית. בנוסף, אם המשכיר אינו עומד בחובה זו כראוי, בוודאי שהשוכרים יכולים לדרוש הפחתת השכירות, כיוון שהנכס לא הועמד להם על פי ההסכם.

אלא שעל מנת לזכות את השוכרים בפיצוי עלינו לוודא שאכן היה זמן תיקון הליקויים חריג. שכן מוסכם שהשוכרים ראו את המקום וקיבלו על עצמם לשלם את המחיר הנדרש מהם עבור השכירות מתוך ידיעה שהליקויים יתוקנו אף אם הדבר ייקח זמן מה. ואכן, מהתכתובות שבידינו אכן נראה שהיה זמן מופרז של תיקונים ועל כן נראה שצריך לנכות מסכום השכירות סכום מסוים עבור התיקונים, ועל כן אנו קובעים שיש להפחית מדמי השכירות.

לסיכום, לאור העובדה שהיו בדירה תקלות משמעותיות, במשך תקופה די ארוכה, והמשכירים לא תקנו את אותן תקלות בזמן סביר, יש להפחית מדמי השכירות עבור אותה תקופה, על פי אומדן בית הדין.

¹ אין בכוונתנו כאן לדון בשאלת "אנגריא שאינה חוזרת" אליבא דר"ח ורמב"ם אפילו כשהבהמה לא תחזור כלל צריך לשלם שכר עליה ואילו לפי רש"י וטור מדובר בבהמה שחוזרת לאחר זמן (עיין בסמ"ע שי, ב).

² אמנם הסמ"ע (שי, ח) ויסודו בדברי הרשב"א ב"מ עט, א) מבאר שלשוכר יש תרעומת על המשכיר במקרה שהבהמה מתה משום: "שהשכיר לו בהמה כחושה כזו שמתה בחצי הדרך" וקצת משמע שהבהמה הייתה כחושה מעיקרא, אך אפשר לומר שלא הייתה כחושה מתחילה שבהכרח הייתה מתה בדרך אלא כך אירע שמתה ואם הייתה בריאה לגמרי לא הייתה מתה כלל.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ב)

Caracas, Venezuela

קראקאס, ונצואלה
אלול תשנ"א

השתלת לב וקביעת רגע המוות

שאלה

מהי ההגדרה לאדם שייחשב למת, ונוכל אז להשתמש בלבו להשתלה באחר?

תשובה

ידוע כי לפני שנים מספר התפרסם פסק חדש של הרבנות הראשית לישראל בעניין זה. כלי-ההתקשורת שמסרו על כך, יצרו אז את הרושם כאילו מדובר ב"התקדמות" ו"ליברליזציה" של הפסיקה בנידון, אבל לאמיתו של דבר ההתקדמות שנעשתה הינה בהישגי הרפואה והטכנולוגיה. מצ"ב החלטת הרבנות הראשית לישראל מחודש מר חשוון התשמ"ז. נדגיש ממנה רק את הנתונים החדשים שבעקבותיהם בא ההיתר.

א. הצלחה מרובה בניתוחי ההשתלה וסיכוי גבוה של המושתלים להישאר בחיים. הצלחה זו גורמת להתיר את הפעולה מבחינת פיקוח הנפש של מושתל הלב "לא תעמוד על דם רעך".

ב. בדיקות בדרכים חדשות ובמכשירים ואמצעי-בדיקה חדישים המאפשרות קביעה אמינה שהפסקת הנשימה של התורם הינה מצב בלתי-הפיך. כך מתגברים על החשש מפני גרימת הקדמת מותו של התורם, שיש בה משום איסור שפיכת דמים.

נספח : החלטת מועצת הרבנות הראשית מחודש מרחשון תשמט ונספחה בענין קביעת מוות מוחי כפי שעובד בביה"ח הדסה בירושלים (מתוך "תחומין" כרך ז')

מועצת הרבנות הראשית לישראל

השתלות הלב- החלטת הרבנות הראשית¹

ב"ה, ירושלים השלמה ת"ו א בחשון תשמ"ז

- מועצת הרה"ר בישיבתה היום א' דר"ח מרחשון תשמ"ז אישרה פה אחד את המלצות ועדת ההשתלות כדלקמן :
1. הרבנות הראשית לישראל נתבקשה על ידי משרד הבריאות לקבוע את עמדת ההלכה ביחס להשתלות לב בישראל. לשם כך מינתה הרה"ר ועדה משותפת של רבנים ורופאים, אשר למדה בעיון את ההבטים הרפואיים וההלכתיים הנוגעים לשאלה. הועדה נעזרה ביעוץ וחוות דעת של גדולי הרופאים בתחום זה בבתי החולים הדסה ושערי צדק בירושלים.
  2. בתחילת עידן השתלות הלב (לפני 17 שנה) נפסק ע"י הגאון הרב משה פיינשטיין והרה"ר לישראל הגרא"י אונטרמן לאסור השתלת לב מדין רציחה כפולה של התורם והמושתל כאחד.
  - ב-10 השנים האחרונות חל שינוי יסודי בנתונים העובדתיים הרפואיים הנוגעים להשתלות לב כדלקמן :
    - א. הצלחת הניתוח אצל המושתל מגיעה לכ-80% של "חיי עולם" (הוותרות בחיים לפחות שנה לאחר ההשתלה) וכ-70% נשארים בחיים חמש שנים.
    - ב. ניתן כיום לקבוע באופן אמין ובטוח שהפסקת הנשימה של הנפטר היא סופית ובלחי נתנת להחזרה.
    - ג. הובאו לפנינו עדויות שאף הגר"מ פיינשטיין התיר בזמן האחרון ביצוע השתלת לב בארה"ב² וכן ידוע לנו על רבנים גדולים המייעצים לחולי לב לעבור השתלת לב.
    3. מאחר והשאלה נוגעת לפיקוח נפש ממש, חובה עלינו להכריע בהלכה זו באופן ברור בבחינת יקוב הדין את ההר.
    4. בהסתמך על יסודות הגמ' ביומא (פה) ופסק החת"ס חיו"ד סי' שלח, נקבע המות על פי ההלכה בהפסקת הנשימה (וראה שו"ת אגרות משה חלק יו"ד סי' קלב). לכן יש לוודא שהנשימה פסקה לחלוטין באופן שלא תחזור עוד. זאת ניתן לקבוע על ידי הוכחת הרס המוח כולו, כולל גזע המוח שהוא המפעיל את הנשימה העצמית באדם.
    5. המקובל בעולם הרפואה שקביעה כני"ל (בסעיף 4) דורשת 5 תנאים :
      - א. ידיעה ברורה של סיבת הפגיעה.
      - ב. הפסקה מוחלטת של הנשימה הטבעית.
      - ג. הוכחות קליניות מפורטות שאכן גזע המוח הרוס.
      - ד. הוכחות אובייקטיביות על הרס גזע המוח באמצעות בדיקות מדעיות כגון BEAR.
      - ה. הוכחה שהפסקת הנשימה המוחלטת ואי פעילות גזע המוח נשארים בעינם למשך 12 שעות לפחות, תוך כדי טיפול מלא ומקובל.

6. לאחר שעיינו בהצעה לקביעת המוות כפי שהוצעה על ידי רופאי ביה"ח הדסה בירושלים בתאריך ח' בתמוז מ"ה והוגשה לרה"ר בתאריך ח' בתשרי תשמ"ז, אנו מוצאים אותה כיכולה להיות מקובלת על פי ההלכה אם תתווסף לה בדיקה אובייקטיבית מדעית (BEAR) של גזע המוח.
לאור האמור, הרבנות הראשית לישראל מוכנה להתיר השתלת לב (מנפגעי תאונה) במרכז הרפואי הדסה בירושלים בתנאים הבאים:
  - א. קיום כל התנאים לקביעת מותו של התורם כפי שאמור מעלה.
  - ב. שיתוף נציג הרבנות הראשית לישראל כחבר מלא בצוות הקובע את מותו של התורם. נציג זה ימונה על ידי משרד הבריאות מתוך רשימה שתוגש למשרד הבריאות ע"י הרה"ר, פעם בשנה.
  - ג. תינתן מראש הסכמה בכתב של התורם או משפחתו למתן תרומת הלב.
  - ד. הקמת ועדת מעקב עליונה מטעם משרד הבריאות בשיתוף הרה"ר (COMMITTEE REVIEW) לבדיקת כל מקרי השתלות הלב בישראל.
  - ה. משרד הבריאות יקבע בתקנות ארציות את כל הנהלים הנ"ל.
8. עד לקבלת התנאים המפורטים בסעיף 7 אין עדיין שום היתר לביצוע השתלות לב בישראל.
9. אם ינתן היתר עפ"י התנאים המפורטים בסעיף 7 אזי תוקם ועדת מעקב של הרבנות הראשית שתפקידה לוודא מילוי מלא של תנאי ההיתר.

נספחים:

- א. הקריטריונים לקביעת מוות מוחי לפי הצעת הדסה ירושלים³
- ב. פרוטוקול לביצוע (BEAR)⁴

¹ ההערות הן הערות מערכת "תחומין".

- 2 להלן מכתבו של הרב ד"ר משה דוד טנדלר (רבה של קהילת מונסי שבארה"ב ראש ישיבה ומרצה לביולוגיה בישיבה אוניברסיטה וחתנו של הר"מ פיינשטיין) לד"ר פנחס, מנכ"ל ביה"ח הדסה בירושלים. המכתב נכתב ב-5 ביולי 86.
קבלתי את מכתבך מה-22 ביוני בו אתה מבקש הבהרות על עמדת ההלכה היום בקשר להשתלות לב. לידיעתך נוכח ההתקדמות בטכניקות כירורגיות ואימונו-תרפויטיות, השתלות לב עברו היום מהתחום הנסויי לתחום הרפואי (תרפויטי). ההלכה, בהתחשב בשני שינויים קריטיים בפרוטוקול הכירורגיואי, רואה בעין יפה השתלות לב כפי שהן מתבצעות היום. השינויים האלה הם:
  1. התורם חייב להיות במצב של מוות מוחי. זאת אומרת הפסקה מוחלטת של כל תפקודי המוח, כולל גזע המוח. כך התורם כבר אינו מהווה בעיה אתית/הלכתית. אם אפשר לקבוע מות מוחי בלי צל של ספק אנחנו ממליצים על בדיקות זרימת דם למוח כאינדיקטורים הטובים ביותר של מות מוחי אחרי שמוצו כל הקריטריונים הקליניים (HARUARD).
  2. השיפור בהתאמת התורם למקבל והשליטה הטובה ביותר באירועי דחיה משפרת את יחסי הסיכון על הסיכון במידה כה גדולה שהכירורגיה הינה בגדר הצלת נפשות. אף כי היא כרוכה בסיכון ניכר. חמי הרב משה פיינשטיין היה מודע היטב להתקדמות הזאת והתיר נתוחי השתלות לב בשנים האחרונות. אכן, שכן שלי שהושתל אצלו לב ושתי ריאות לפי שנתיים בפיטסבורג (קבוצת ד"ר סטרזל) עשה כן לאחר ייעוץ עם הרב פיינשטיין ועם הרבי מליובוויטש.
מן הראוי שהציבור יהיה מודע לנקודות העיקריות:
    - א. התורמים אינם "נהרגים" היום.
    - ב. למקבל ניתן סיכוי משמעותי ליהנות מחיים "איכותיים" ארוכים יותר.לא ידוע לי על שום פוסק בעל שם האוסר עכשיו השתלות לב. הערך הרפואי גלוי לעין כל. הבעיה העיקרית היא בנוגע ל"הריגת" התורם. אין ספק שיסכים לכך כל מי שיתוודע להפתלוגיה של "RESPNATOR BRAIN" (עריפה פיסיוולוגית).
- 3 נספח זה מובא להלן.
- 4 תיאור בדיקה זו (הנקראת ג"כ ABR) ורשימת ספרות מקצועית עליה ראה בספר עמק הלכה - אסיא שו"ת בעניני רפואה בעריכת הרב הלפרין (הוצ' מכון שלזינגר וקרן עמק הלכה ירושלים תשמ"ו) עמ' 93 הערה 55.

נספח: קביעת מוות מוחי¹

1. כללי
נוהל זה מיישם את החלטות הנהלת הסתדרות מדיצינית הדסה והועד הרפואי על נהלים לקביעת מוות מוחי. אבחנת המוות המוחי מתבססת על שלושה שלבים הכרחיים.
התמלאו שלושה השלבים המפורטים בנוהל זה, במלואם, ניתן יהיה לקבוע מוות מוחי על ידי צוות רופאים, לפי הליך המפורט בנוהל זה.
2. מטרה
מטרת נוהל זה לקבוע כללים אחידים לקביעת מוות מוחי ואחריות לביצוע.
3. הגדרות
  - 3.1 מוות מוחי: העדר מוחלט של תפקוד גזע המוח
  - 3.2 חבלה מוחית קשה: פגיעה של רקמת המוח עקב תאונה או חבלה לפי קריטריונים קליניים.
  - 3.3 דם מוחי קשה: עדות באמצעות סריקה ממוחשבת של המוח (C.T.) להמצאות שטף דם ברקמת המוח.
  - 3.4 נזק מוחי אנוקסי: נזק לרקמת המוח, בעקבות העדר אספקת חמצן, אפילו באופן זמני.
  - 3.5 חוסר הכרה עמוק: מצב של חוסר עירנות ללא תגובות שממנו לא ניתן להעיר את הנבדק. נבדק כזה אינו פוקח עיניים, אינו יוצר קשר, אינו נשמע לפקודות, ואינו מזיז גפיים לגרוי כאב (פרט לרפלקס ספינאלי).

קריטריונים לקביעת מוות מוחי

כללי

אבחנת מוות מוחי מתבסס על שלושה שלבים הכרחיים המפורטים להלן:
 שלב א' - קיום תנאים מוקדמים
 שלב ב' - זהו מצבים העלולים להטעות בקביעת המוות
 שלב ג' - מבחנים הכרחיים לקביעת מוות מוחי.

שלב א' - קיום תנאים מוקדמים

1. מצב של חוסר הכרה עמוק והעדר נשימה עצמונית (חולה מחובר למכשיר הנשמה).
2. קיימת עדות ברורה לנוק במבנה רקמת המוח, שאינו ניתן לטיפול וקיימת אטיולוגיה מאובחנת לנוק זה.
3. נמצא נזק במבנה רקמת המוח שאינו ניתן לטיפול. יש לוודאו במשך זמן מזערי קצוב הכל בהתאם לאבחנה. במשך הזמן הקצוב תעוכב ההתקדמות לשלבים הבאים וינתנו כל הטיפולים הסבירים האפשריים.
4. להלן משך הזמן המזערי הקצוב בו תעוכב ההתקדמות לשלבים הבאים, לפי אבחנה:

משך זמן מזערי קצוב	אבחנה
12 שעות	חבלה מוחית קשה
12 שעות	דמם תוך מוחי קשה
24 שעות	נזק מוחי אנוקסי לאחר דום לב, או תאונת הרדמה או חנק או טביעה

שלב ב' - זהו מצבים העלולים להטעות בקביעת המוות

1. להלן פירוט המצבים העלולים להטעות בקביעת המוות ואשר קיומם מחייב הפסקת ההליכים לקביעת המוות.
  - א. מצב של היפותרמיה בשיעור של 35 מעלות צלזיוס ומטה.
  - ב. המצאות תחת השפעת תרופות רלבנטיות (כגון: ברכיטורטים, משתקי שרירים וכו').
  - ג. גורמים מטבוליים העלולים לגרום לחוסר הכרה עמוק והעדר נשימה.
  - ד. גורמים אינדוקריניים העלולים לגרום לחוסר הכרה עמוק והעדר נשימה.
2. נבדקו כל הסעיפים הנ"ל ונמצאה עדות להשפעת אחד הגורמים הנ"ל או יותר, חובה לעכב את המעבר לשלב ג'. העיכוב יימשך עד אשר ניתן יהיה לוודא בצורה חד משמעית העלמות הגורמים הנ"ל או שלילתם. לא ניתן לוודא העלמות גורמים הנ"ל או שלילתם בצורה חד משמעית יש לעכב את ההליכים עד לא פחות מ-3 ימים.

שלב ג' - מבחנים הכרחיים לקביעת מוות מוחי

ניתן לקבוע מוות מוחי אך ורק אם נתמלאו כל התנאים בכל המבחנים המפורטים להלן:

1. הוכחה קלינית לחוסר הכרה עמוק (כמוגדר בסעיף 3.5)
2. אי קיום תנוחה אבמנורמלית של הגוף או שרירי הפנים כתוצאה מ:
  - א. תנוחה דצרברטית.
  - ב. טריזמוס.
3. אי קיום התכווצויות עצמוניות מכל סוג שהוא.
4. יש לוודא העדר כל החזרים (רפלקסים) של גזע המוח המפורטים להלן:
  - א. אוקולו-צפלי (DOLL'S EYES)
  - ב. תגובת האישונים לאור.
  - ג. קורניאלי.
  - ד. וסטיבולו אוקולרי (חמבחון קלורי עם הזרקת מי קרח לאוזניים לאחר שהוכח שאין חסימה של תעלות האוזניים החיצוניות).
  - ה. תגובה של שרירי הפנים לכאב סומטי עמוק.
  - ו. שיעור או החזר הקאה (GAG REFLEX)
5. יש לוודא העדר נשימה עצמונית בנוכחות PCO עורקי של לפחות 50 מילימטר כספית (ממ"כ). בדיקה זו תתבצע בצורה דלהלן:
  - א. הנשמה מוקדמת ב-100% חמצן למשך 10 דקות כדי למנוע היפוקסמיה בעת הבדיקה.
  - ב. הפסקת ההנשמה המלאכותית תוך כדי הזרמת חמצן לנתיב האויר ממכשיר ההנשמה (DIFFUSION OXYGENATION) למשך לא פחות מ-5 דקות.
  - ג. בדיקת הגזים בדם העורקים בתום תקופה זו חייבת להראות PCO עורקי של לא פחות מ-50 ממ"כ כספית.
  - ד. אם 2PCO יהיה פחות מ-50 ממ"כ כספית יש לחזור על הבדיקה. החולה ינותק ממכשיר ההנשמה עד אשר 2PCO יעלה מעל ל-50 ממ"כ בתום תקופת הנתוק.
  - ה. החולה עם צבירת 2CO כרונית העליה ב-2CPO חייבת לחיות עד לא פחות מ-70 ממ"כ.

6. הליך קביעת מוות מוחי
- 6.1 אבחנת מוות מוחי תקבע על ידי צוות של שלושה רופאים בעלי תואר מומחה במקצועם אשר יכונס על ידי מנהל בית החולים - בשעות העבודה, או על ידי כונן על רפואי - אחרי שעות העבודה. הפניה למנהל בית החולים העל רפואי תעשה על ידי הרופא המטפל בעל תואר מומחה במקצועו רק לאחר שהוא בצע את הפעולות הבאות:
- א. בצוע כל שלושת השלבים הנדרשים לקביעת מוות מוחי במלואם כמפורט בסעיף 4 בנוהל זה.
- ב. המתנה של שלוש שעות לפחות לאחר ביצוע השלבים הנ"ל.
- 6.2 לאחר קבלת הפניה יכנס מנהל בית החולים (בשעות העבודה) או כונן העל הרפואי של אותו היום (כאשר הפניה נעשית אחרי שעות העבודה) את צוות הרופאים.
- 6.3 צוות הרופאים יתכנס בו זמנית ויבדוק בצורה בלתי תלויה ביצוע מלא של כל שלושת השלבים כמפורט בסעיף 4 בנוהל זה. וודא הצוות שכל הקריטריונים וההוראות הכתובות נתמלאו, יקבע במשותף את המוות המוחי ושלושה רופאים יחתמו בגליון הרפואי.
- 6.4 קביעת המוות המוחי חייבת להיות פה אחד. נתגלו חלוקי דעות - לא ייקבע המוות המוחי, ויש להמתין עד לכינוס הועדה שנית לפי הליך המפורט בסעיף 5 בנוהל זה.
- 6.5 נקבע מוות מוחי על ידי כל חברי הצוות, ימשך הטיפול בגופת הנפטר על ידי סגל מחלקת ההשתלות לפי ההליכים המקובלים.
7. הרכב צוות רופאים לקביעת המוות המוחי
- חברי הצוות יהיו רופאים, בעלי תואר מומחה במקצועם, הכוננים של אותו היום, במקצועות הבאים:
- א. נוירולוגיה.
- ב. הרדמה.
- ג. פנימית או קרדיולוגיה.
8. אחריות
- הרופא המטפל בעל תואר מומחה במקצועו, כונן העל הרפואי, הכוננים במקצועות נוירולוגיה, הרדמה, פנימית וקרדיולוגיה, מנהל בית החולים או סגנו ומנהלי מחלקות ויחידות רפואיות אחראים לביצועו של נוהל זה, כל אחד בתחום פעילותו.

¹ נוהל מס' 21-2 ג' שעובד בביה"ח הדסה בירושלים ופורסם ביום 27 ביוני 85.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

